

Upravna funkcija zapovjednika broda i njezina pravna regulativa

UDK 629.12—052.2:347.79

Pregledni rad

U našem jeziku se već dugo vremena ustalila upotreba naziva zapovjednik broda, premda se često susreću nazivi ili imena koja potječu iz stranih jezika (barba, komandant, kapetan i sl.). Interesantna je etimologija ovog imena u stranim jezicima pa ćemo navesti službene nazive zapovjednika broda na jezicima nekih značajnijih pomorskih nacija. Zapovjednik broda: engl. master, franc. capitaine, njem. kapitän, rus. kapitan, španj. capitán, tal. comandante della nave. Na brodu mora postojati osoba odgovorna za sigurnost broda, posade i brodske inventara. Osoba zadužena za sve ovo mora imati ovlaštenja za zapovijedanje. Glavni starješina na brodu je zapovjednik, a njegova se ovlaštenja kreću u okviru zakonskih ovlaštenja i dužni su ih izvršavati svi članovi posade, kao i ostale osobe na brodu.

Zapovjednikova su ovlaštenja u skladu s političko-ekonomskim uvjetima u kojima se razvijala pomorska trgovina, tehnika plovidbe i pomorsko poduzetništvo. Ova ovlaštenja su tokom povijesnog razvoja postajala sve šira i mnogostranija. Suvremeni zapovjednik broda je proizašao od nekadašnjeg rukovodioca nautičke službe na brodu.

Ovlaštenja i dužnosti zapovjednika jugoslavenske mornarice uređena su Zakonom o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi (ZPUP; Sl. l. SFRJ, 22/1977. i 13/1982).

Zapovjednik broda mora biti državljanin Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Imenuje ga i razrješava dužnosti brodar. U slučaju smrti, spriječenosti ili odsutnosti zapovjednika broda zamjenjuje sa svim njegovim ovlaštenjima, po rangu najstariji član posade službe palube koji je državljanin Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (ZPUP; čl. 128). U izuzetnim situacijama zapovjednik jahte ne mora biti državljanin SFRJ, s obzirom da ona upotpunosti ili djelomično može biti vlasništvo stranog državljanina ili osobe bez državljanstva. Ovo se odnosi i na državljanina SFRJ čije prebivalište nije u zemlji, a upisan je u upisnik brodova na zahtjev vlasnika broda. U tom slučaju je potrebna dozvola uprave nadležne za poslove sigurnosti plovidbe, a sva javna ovlaštenja preuzima najstariji oficir palube, uz pretpostavku da je državljanin SFRJ. (ZPUP; čl. 128. st. 4. u vezi čl. 175. st. 1).

Danas se spomenuta ovlaštenja dijele u tri grupe. U prvu se ubrajaju poslovi navigacije i sigurnosti broda, u drugu ovlaštenja organa državne uprave, a u treću grupu poslovi zastupanja brodar. U novije doba pojavom telekomunikacija treća grupa ovlaštenja gubi na važnosti, jer je zapovjednik u mogućnosti da u svako vrijeme stupi u vezu s brodarom, što mu je uostalom i dužnost, i da postupa po njegovim uputama. Unatoč ovoj činjenici, niti jedan suvremeni pomorsko-pravni sistem nije ograničio ovu vrstu zapovjednikovih ovlaštenja.

U ovom radu zadržat ćemo se na drugoj grupi ovlaštenja zapovjednika broda tj. na njegovoj upravnoj funkciji tj. njegovim javnim ovlaštenjima.

Razni činioци i specifične prilike, pod kojima se obavlja plovidba, uvjetovali su da zapovjedniku broda budu povjerena ovlaštenja i dužnosti, koje na kopnu obavljaju upravni organi. Zapovjednik broda, koji je jugoslavenski državljanin, može obavljati upravne poslove, vršiti javna ovlaštenja, te nastupati kao organ državne vlasti.

Upravne funkcije koje obavlja zapovjednik broda dijele se u tri osnovne grupe:

a) Prva grupa sadrži mjere za čije je donošenje ovlašten zapovjednik i koje se poduzimaju u svrhu održavanja reda i sigurnosti na brodu. Mjere koje se na to odnose i koje se u tom smislu poduzimaju (održavanje reda) su u prvom redu ograničavanje kretanja na brodu osobama koje ugrožavaju brodsku sigurnost. Mjere se odnose također i na pomorsku plovidbu u posebnim uvjetima kad je potrebno ograničiti izdavanje dnevnih obroka hrane dok je to potrebno. Isto se odnosi i na potrošnju vode. Ovakva vrsta ograničenja traju sve dotle dok to zahtijeva situacija. Kad se radi o stranim državljanima, ova ograničenja prestaju dolaskom broda u luku. U slučaju da se radi pak o jugoslavenskim državljanima, ograničenja će prestati najkasnije pristajanjem u prvoj jugoslavenskoj luci. Zapovjednik je dužan obrazložiti sve okolnosti i pojedinosti u brodskom dnevniku koje su dovele do poduzimanja ograničenja za vrijeme putovanja. ZPUP čl. 138 propisuje da u svrhu održavanja reda i sigurnosti na pomorskom brodu, zapovjednik može držati na brodu potrebno vatreno oružje, dok članovi posade na brodu ne smiju imati oružje. U slučaju neposredne opasnosti od rata zapovjednik je dužan poduzeti sve mjere opreza koje se pokažu potrebnim, kako bi sačuvao brod, posadu, putnike, teret i ostalu imovinu, te brodske isprave i knjige. Ako nastupi ratno stanje između SFRJ i neke druge države zapovjednik broda je dužan poduzeti potrebne mjere da bi od neprijatelja sačuvao brod, ljude, teret i ostalu imovinu, te brodske isprave i knjige. U slučaju izbijanja rata među drugim državama u svijetu, u kojem je naša zemlja neutralna, a brod se nalazi u luci jedne od zaraćenih država ili na putu u luke država u ratu ili mora proći obalnim morima ili unutrašnjim vodama zaraćenih država zapovjednik je dužan zatražiti upute od brodar, a ako to nije moguće od nadležnih jugoslavenskih organa. U slučajevima kada pojedini član posade svojim ponašanjem i postupcima ugrožava sigurnost broda i ljudi zapovjednik ima ovlaštenje da ga s broda iskrca i vrati u zemlju. (ZPUP čl. 136., čl. 140., čl. 141).

b) U drugu grupu ovlaštenja spadaju statusna pitanja, kao što su npr. postupak u slučaju rođenja ili smrti na brodu, primanje oporuke i slično. Prema ZPUP čl. 134. st. 4 zapovjednik broda mora unijeti u brodski dnevnik rođenje i smrt osobe, naznačujući mjesto ili geografsku poziciju broda i vrijeme rođenja odnosno smrti, te pribilježiti izjavu u vezi s posljednjom voljom. U

brodski dnevnik zapovjednik to registrira, navodeći vrijeme kad je izjavu čuo i zapisao. On je dužan o činjenici rođenja i smrti te o primanju izjave posljednje volje napraviti zapisnik na propisan način i dostaviti ga nadležnom organu u prvoj domaćoj luci odnosno pristaništu u koje stigne, a u inozemstvu najbližem diplomatskom konzularnom predstavništvu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Zapovjednik, ako mu prilike nalažu, mora i sam sastaviti oporuku. Prije sastavljanja oporuke on je dužan da točno ustanovi da li je oporučitelj sposoban sastaviti oporuku, da li je stariji od 16 godina, da li je poslovno sposoban, odnosno duševno zdrav. Oporuku zapovjednik sastavlja na osnovi usmenog kazivanja, nastojeći da zapisnik što jasnije formulira. Oporuku zapovjednik može sastaviti uvijek dok je brod u plovidbi. Ovakav način sastavljanja oporuke vrijedi za sve osobe ukrane na brodu, kako za putnike tako i za članove posade. Na ovaj način sastavljena oporuka za vrijeme plovidbe broda ima samo ograničenu vremensku važnost i njezina vrijednost traje samo 30 dana od dana povratka oporučitelja u zemlju. Ovakva ograničenja su potrebna s obzirom na okolnosti koje su za vrijeme plovidbe mogle izravno ili neizravno utjecati na odluku oporučitelja.

c) U posljednju ili treću grupu ovlaštenja spadaju zapovjednikova ovlaštenja u slučaju izvršenja krivičnog djela na brodu. Prema ZPUP; čl. 142, u slučaju da za vrijeme putovanja član posade ili putnik ili neka druga osoba na brodu izvrši krivično djelo, zapovjednik broda je dužan poduzeti, već prema okolnostima, mjere potrebne da se spriječi ili ublaži nastupanje štetnih posljedica tog djela i da se izvršitelj pozove na odgovornost. Postoji li opasnost da se djelo ponovi zapovjednik će biti prisiljen da izvršitelju djela ograniči slobodu kretanja na brodu ili da ga liši slobode. Zatim, dužnost zapovjednika je da, ispitivanjem izvršitelja, svjedoka, očevidaca i oštećenih utvrdi sve okolnosti pod kojima je djelo izvršeno i posljedice koje su nastupile, te da o svakome slučaju posebno sastavi zapisnik. Pri tom zapovjednik kao dokaz preuzima na čuvanje predmete na kojima ili kojima je krivično djelo izvršeno odnosno na kojima su tragovi izvršenog djela vidljivi, te valja da poduzme mjere radi utvrđivanja okolnosti pod kojima je djelo izvršeno.

Nalazi li se brod u inozemstvu, zapovjednik je dužan o izvršenom krivičnom djelu podnijeti izvještaj diplomatskom ili konzularnom predstavništvu SFRJ u dr-

žavi u čiju luku brod uplovljava. On je isto tako dužan da s izvršiteljem krivičnog djela postupi prema uputama diplomatskog ili konzularnog predstavništva SFRJ. Nakon dolaska u prvu jugoslavensku luku zapovjednik je dužan izvršitelja krivičnog djela predati organima unutrašnjih poslova s pismenim izvještajem o izvršenom krivičnom djelu i zapisnicima. Sve poduzete radnje unose se u brodski dnevnik.

Zapovjednik je također dužan podnijeti izvještaj o samovoljnom napuštanju broda člana posade. Prema ZPUP; čl. 144 smatra se da je član posade samovoljno napustio brod u namjeri da ostane u inozemstvu, ako se nije vratio na brod do odlaska broda iz luke. Prema ZPUP; čl. 143 zapovjednik je dužan prijaviti napuštanje broda diplomatskom ili konzularnom predstavništvu SFRJ u dotičnoj zemlji. On je dužan sastaviti zapisnik i utvrditi koji su predmeti i isprave člana posade ostale na brodu. Zapisnik se sastavlja u prisutnosti dvojice svjedoka. Sve bilješke o samovoljnom napuštanju broda zapovjednik je dužan unijeti u brodski dnevnik.

Premda se čini da su upravni poslovi stvar teoretske prirode, njihovo praktično značenje je nedvojbeno vrlo važno. U obavljanju ovih poslova zapovjednikov položaj je potpuno specifičan, tako da ga javni interesi povezani s ovom funkcijom stavljaju prema brodaru u nezavisnu situaciju. Iz svega ovog proizlazi da brodar ne odgovara za zapovjednikovu djelatnost koja se tiče upravne funkcije. Zapovjednik, dakle, ne nastupa kao opunomoćenik brodaru, jer se ovaj nije dužan brinuti o tim poslovima. Stoga je složenost zapovjednikovog položaja u vezi obavljanja funkcije na brodu izuzetno velika. U svemu ovome od najveće važnosti su ponašanje i postupci zapovjednika broda. Mjesto i značaj zapovjednika stavljaju u prvi plan njegove postupke i ponašanje, kao nešto što je vrlo relevantno za međuljudske odnose na brodu. Osobne i stručne kvalitete zapovjednika, a posebno njegova umješnost u vođenju broda su u tome najvažniji. Njegove pogreške i propusti se vrlo negativno odražavaju na članove posade tj. na njihove odnose na brodu.

S obzirom na naprijed iznesene činjenice o upravnoj funkciji zapovjednika broda potrebno je posebno naglasiti da u sadašnjim veoma složenim međunarodnim uvjetima zapovjednik broda mora raspolažati s izuzetno dobrim poznavanjem relevantnih pojava i uvjeta, a to pretpostavlja široko obrazovanje i kulturu.

